

11. Коровин В.В. История отечественных органов безопасности / В. В. Коровин. – М: Норма. 1998. – 256 с.
 12. Чолій С.В. Мобілізація на периферії. Військовий обов'язок як фактор модернізації імперії Габсбургів 1868 – 1914: Монографія / С. В. Чолій. – К. ПП "Гранма", 2016. – 288 с.

References

1. Haluzevyj derhavnyj arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy, Kyiv, fond 16, opys 7, sprava 4, tom 2, 301 arkush.
 2. Ibid, fond 16, opys 7, sprava 4, tom 6, 345 arkushiv.
 3. Ibid, fond 16, opys 7, sprava 4, tom 7, 322 arkushy.
 4. Ibid, fond 16, opys 7, sprava 4, tom 14, 406 arkushiv.
 5. Ibid, fond 16, opys 7, sprava 4, tom 16, 382 arkushy.

6. Ibid, fond 16, opys 7, sprava 4, tom 19, 370 arkushiv.
 7. Ibid, fond 16, opys 8, sprava 1, tom 2, 308 arkushiv.
 8. Ibid, fond 16, opys 8, sprava 1, tom 3, 302 arkushy.
 9. ANON (1992) GKO postanovlyayet ... *Voенно-istoricheskij zhurnal*, 2, 31-36.
 10. GORYAEVA, T. M. (2009) *Politicheskaya cenzura v SSSR. 1917 – 1991*. Moscow: Rossijskaya politicheskaya enciklopediya (ROSSPEN).
 11. KOROVIN, V. V. (1998) *Istoriya otechestvennykh organov bezopasnosti*. Moscow: Norma.
 12. CHOLI, S.V. (2016) *Mobilizatsiia na peryferii. Viiskovyi oboviazok yak faktor modernizatsii imperii Habsburgiv 1868 – 1914*. Kyiv: PP Hranma.

Надійшла до редколегії

I. Patrylak, Dr. habil. (History), Professor
 Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

"I'D PREFERRED TO BE KILLED AT THE FRONT THAN TO LIVE THIS WAY...": "SILENCING" LETTERS IN THE SOVIET UKRAINE (based on reports of the USSR's committee

for state security concerning perustration of the private correspondence in december 1945 – february 1947)

In this paper we summarized documents concerning the perustration of private correspondence received and sent by servicemen from December, 1945 to February, 1947. These documents are to be found in analytical reports of People's Commissariat/Ministry of State Security of USSR. The military censorship stations were working up about 5 millions letters a month. Their reports on the perustrated civilian and military correspondence reveal the most feared and annoying topics for Soviet authorities, as well as topical problems of population in the home front, of servicemen and students of fabric schools, of ex-servicemen and disabled soldiers. From these reports we also get know about the monthly quantity of confiscated and edited by censors letters.

Numerous quotes from confiscated and "edited" letters that we found in reports of the Ministry of State Security let us to have a look at the inner world of average Soviet citizens. It is usually impossible to immerse in the everyday life of that period in absence of memoirs, diaries and authorized interviews. So we can conclude that these reports enrich substantively our knowledge about "fear of authorities" and other feelings and moods of the Ukrainian society of the first postwar months.

Key words: perustration, private correspondence, letters, military censorship, confiscation, moods.

УДК 94 (477): 316.4.063.7 "192"
<https://doi.org/10.17721/1728-2640.2017.132.1.08>

О. Петасюк, канд. іст. наук, доц.
 Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ФЕНОМЕН "РОЗСТРІЛЯНОГО ВІДРОДЖЕННЯ" (ДО 80 РОКОВИН РОЗСТРІЛІВ В УРОЧИЩІ САНДАРМОХ)

У статті увазі читачів представлено історично-культурологічний портрет діячів "розстріляного відродження". З'ясовується, в чому полягала феноменальність даного явища, його багатоплановість та виміри: національне відродження 1920-тих років представлено як духовний процес та рух, як модель світосприйняття страченого покоління. Висвітлюються світоглядні причини (політичні, ідеологічні, етичні), за яких дана інтелектуальна спільнота стала об'єктом репресій.

Ключові слова: розстріляне відродження, духовний процес, інтелектуали, українська література, мова, тоталітарні маси, особистість, радянська влада.

Покоління українських діячів-інтелектуалів 1920 – початку 1930-тих років, слово та життя яких було конвойоване, залякане [18, с. 40], придушене, страчене – це виняткове, багатовимірне, багатопланове явище, яке постало у безпосередньому нашому історичному досвіді і яке з плином часу стало фактом для різних тематизацій, а отже феноменом. Спробуємо з'ясувати його смислове наповнення і значення для ментальних зрушень у соціумі.

Термін "розстріляне відродження" своєю появою завдячує Єжи Гедройцю, активному прихильникові польсько-української співпраці. Під цією влучною та глибокою назвою він доручив Ю. Лавріненку наприкінці 1950-тих років підготувати антологію української літератури 1917 – 1933 рр. для бібліотеки культового часопису у Парижі "Культура". Відтоді цей термін набув значного поширення як в науковому, так і в побутовому вжитку. На наш погляд, з плином часу значно розширилися межі сприйняття даного явища не тільки в розумінні його як суто літературно-мистецького, але і як науково-освітнього, загалом духовного відродження. "Розстріляне відродження" – це вчені (літературознавці, перекладачі, мовознавці, етнографи, філософи, історики, економісти, математики, біологи), громадсько-політичні діячі, педагоги, майстри образотворчого, театрального

та кіномистецтва. Різномплановим цей склад був і за політичними вподобаннями (від неонародників, учасників Товариства українських поступовців до комуністів, боротьбістів), так і за мистецьким розмаїттям (від символістів, модерністів, імпресіоністів, неокласиків, авангардистів до представників революційного соц-арту). Відповідно підвести усіх діячів під єдиний знаменник складно, проте ми спробуємо з'ясувати, що їх об'єднувало, адже вони не випадково стали об'єктами репресій, бо радянська влада вбачала у них певну ворожу до себе спільноту (механічно об'єднану режимом).

Розбудову нового культурного українського руху перебила Перша світова війна, вилили в неї свіжу енергію хвилі національної революції, проте встановлення радянської влади скерувало цей могутній потік непередбачуваними шляхами, аж до масового фізичного винищення його носіїв. Вийшовши у більшій своїй масі із священиків, селянського середовища, службовців нове покоління української еліти з причини війни (військова служба) та супутніх явищ (матеріальні нестатки, голод, хвороби) не мало змоги методично та систематично здобувати освіту, тому вони ставали свого роду геніальними автодидактами (як висловлювався І. Крип'якевич про Т. Шевченка [10, с. 543]). Але були поміж них і такі, що мали фортуна здобути вищу освіту, ще й не

одну. Зокрема, дві вищі освіти мав Є. Плужник, повну вищу освіту – мовознавці О. Ветухов, М. Сулима, поет, перекладач М. Драй-Хмара та інші. Енциклопедично освіченими і поліглоти були: поет, перекладач В. Свідзінський (знав 5 мов); режисер, перекладач, теоретик театру Л. Курбас (знав 8 мов); філософ В. Юринець (знав 10 мов); М. Драй-Хмара – 19 мов; поет, перекладач М. Зеров (знав 20 мов); орієнталіст, історик української мови та літератури А. Кримський (володів 68 мовами) та інші. Зокрема, певна частина з них здобувала вищу освіту (в основному юридичний та історико-філологічний факультети) в Київському університеті Св. Володимира, викладали там. Позаяк це покоління мало інтуїтивну тягу до джерел світової культури, спроможність просякати модерними тенденціями і творити нове мистецтво в дусі тогочасних передових світоглядних настанов.

Результати інтелектуальної праці представників "розстріляного відродження" вражають: це десятки тисяч статей та перекладів творів світової і науково-суспільної літератури, численні збірники поезій, антології, бібліографічні довідники, підручники, хрестоматії, монографії. Наприклад, М. Вороний "Театр і драма" (1913), С. Єфремов "Історія українського письменства" (1911, 1924), М. Сулима "Історичний курс української мови" (1928), Д. Загул підручник "Поетика" (1923), М. Плевако "Хрестоматія нової української літератури" у двох томах (1926 – 1928), М. Зеров "Антологія римської поезії" (1920), В. Поліщук "Літературний авангард. Перспективи розвитку української культури, полеміка і теорія поезії" (1926), П. Филипович "Українське літературознавство за 10 років революції" (1928), Є. Плужник, В. Підмогильний – два видання словника "Фразеологія ділової мови" (1926 – 1927) тощо [5, с. 318; 6, с. 659; 17, с. 546, 549, 573, 574, 591, 597]. Тільки історико-філологічний відділ ВУАН протягом 1921 – 1930 рр. видав 22 термінологічні словники [9, с. 3336]. Унікальність загадуваних постатей виходить ще й з тих обставин, що навіть знаходячись на засланні, у нелюдських умовах, ці мученики режиму продовжували працювати як то, наприклад, М. Зеров перекладав "Енеїду" Вергілія, В. Підмогильний працював над романом "Осінь 1929" про початок української колективізації тощо. Чи відшукаємо достатній рівень освіченості та інтелектуальні здобутки поміж представників тогочасної радянської партійно-державної "еліти", яка безморально розпорядилася їхніми життями?

Складниками світогляду наростаючої української еліти став симбіоз нових духовних вартостей: самостійне нестандартне мислення; ставка на людину із яскраво вираженою індивідуальністю, а не на маси; вірець – людина із сильною волею, яка вірить у власні ідеали; національно-визвольна ідея; розширення обріїв кругозору, його вдосконаленню немає меж; розуміння краси як гармонії раціонального і чуттєвого; виклик усталеності, догмам, диктату. Природно, ці постулати людського буття, виголошені новітніми інтелектуалами, не вписувалися у "прокрустове ложе" філософії більшовизму. Так, в умовах комуністичної уніфікації жити за імперативом "зламайте себе, але будьте оригінальними" (який прозвучав у вустах В. Свідзінського), було дійсно героїчним завданням [11, с. 76-77]. І нехай за зовнішніми ознаками ідеологія певної частини неординарних митців та мислителів мала риси "радянськості" (бо деякі з них свято вірили у те, що розпочався відлік нової ери), за нею ховалися глибокі духовні пошуки. Зокрема, батько А. Крушельницький (письменник, міністр освіти УНР) і син І. Крушельницький (графік, поет), вернулись із-за кордону на запрошення радянського уряду (ймові-

рно, повіривши радянській пропаганді) і фактично одразу були заарештовані та страчені. Схожа трагічна доля і в батька Миколи та сина Марка Вороних. Багато митців із "розстріляного відродження" не сприймали радянську дійсність: відвертим антибільшовиком був С. Єфремов (бо йому вдалося оминати долю великого числа української молоді, яка розчинилася у загальноросійському революційному русі), інші тікали у філософію як то Є. Плужник, В. Підмогильний. Щодо постаті останнього: на В. Підмогильного – одного із найвизначніших перекладачів французької літератури (його переклади вважаються досі неперевершеними) – вплив мав брат С. Єфремова, П. Єфремов (літературознавець), перу якого належить перша розвідка про Підмогильного.

Буремні події перетину століть та перших десятиліть ХХ століття підняли рівень історії, пересічне життя опинилося на вищій площині, ніж раніше. Виникло усвідомлення того, що потрібно рухатися уперед, вдосконалюватися. "Висота часу" – це відчуття повноти часів, вище за попередні часи. Людина відчуває, що її життя більше наповнене різноманітними ситуаціями, подіями, прагненнями. Усе це вступило у протиріччя із становленням паралельної радянської реальності. Невипадково основою проблемою новели "Я (Романтика)" пера речника українського відродження М. Хвильового стало роздвоєння ідеалів і реальності, що вилилося у внутрішній конфлікт революціонера.

Тоталітарна маса, яка ще тоді тільки формувалася, поступово відторгала усіх тих, хто не відповідав її вимогам. На думку Г. Арендт, маса, як така, з'явилася на початку ХХ століття у багатьох європейських країнах, але тільки в Німеччині та Радянському Союзі стала живильним середовищем для встановлення тоталітарного панування [1]. У СРСР маси створювалися штучно, тобто цілеспрямованими діями влади: насильницька колективізація та голодомори селянства, депортації, масові репресії супроти "соціально небезпечних осіб", заборона антирадянських виступів, страйків, альтернативних партій, мистецьких угруповань та преси, скасування бірж праці тощо. За великим рахунком, за висловом Ортеги-і-Гассета в його знаковій праці "Бунт мас" (1930 р.), відбувалася суспільна криза – некомпетентні маси займають місце кваліфікованих меншостей. Маса висувається на передній план суспільного життя і починає таким чином політичне панування. І так сміливо вона діє, бо усвідомлює чисельну перевагу і не обтяжена принципами [13].

Українська пробуджена стихія стала вимагати власної надбудови, за висловом Д. Донцова. У праці "Україна і Росія у світлі культурних взаємин" П. Голубенко стверджував, що до духовного і культурного процесу, який відбувався в Україні у 1920-тих роках, може бути прикладене визначення націоналізму. Тенденції до самостійності стали виявлятися в економічній площині (К. Воблий, М. Волобуєв), державно-політичній сфері (Ю. Шумський), літературно-культурному процесі (М. Хвильовий, Л. Курбас). Це дало підстави Голубенку говорити про творення єдиного національного фронту (на "радянській платформі", з умовою, що влада приймає на себе історичні українські завдання) в боротьбі із російським великодержавним імперіалізмом [4, с. 398, 400]. Таким чином українська література відродження ставала літературою українського резистансу. "Цікаві процеси відбуваються тепер у радянській Україні. Там можна спостерегти духовний здвиг, глибокий і вагітний необчислимими наслідками. Приглядатися йому можна головню в літературі"; "Як за білого, так і за червоного самовладства до літератури мусили тікати і публіцистика, і філософія, і партійництво. Література в ці тяжкі часи була тим свідком, в якому тремтів ритм

національної душі, в ній же маємо шукати зовнішніх проявів тої переорієнтації вартостей, яка починається на великій Україні" – писав 1925 року Донцов. Порівнюючи тогочасних емігрантських та українських радянських письменників, він зазначав, що останні значно виграють у ньому: в Україні більше таких, що в них залізо в жилах і сталь замість нервів. На його погляд, це якраз і було досягненням революції в сфері національної психіки [4, с. 402, 415]. Відповідно в українській літературі з'являється новий герой – сильний, з індивідуальними рисами, "Нам треба залізних духом людей" – слова одного із персонажів оповідання Г. Косинки. Ніцшеанський дискурс із ідеалом нестандартної людини, "культурного героя" – нігіліста, який діє на благо майбутнього, відшукуюємо у прозі Підмогильного [16]. Літературознавець Б. Антоненко-Давидович в цей час занотовує, що навіть у глухому Поліссі "з аморфної етнографічної лемішки хохла" підвівся "на обидві ноги й заходився працювати новий українець". М. Хвильовий у "Думках проти течії" зазначав: "Наша основна вимога – це вміти думати й почувати. В нашу епоху великих зрушень великих держав і великих польотів ми інакше не уявляємо собі художника. Тому ми тягнемо його до психологічної Європи, тому ми закликаємо його вбити в собі віковий епігонізм" [4, с. 399, 401] (йдеться про старі традиції та плазування перед Москвою).

Художнім підтекстом позиції Хвильового було наступне: в добу "залізного ренесансу" не місце ідеалам російської "пасивно-песимістичної" літератури [15, с. 603, 605]. Українська література, до речі, ніколи такою не була, бо українець не розмірковував біля "парадних під'їздів", а "громадою обух сталив" (виділено автором – О. П.). Ще 1827 року етнограф Максимович вказував, що у національних російських піснях "виявляється дух, покірний долі". Не такою була пристрасна поезія українців: "Або волю здобути, або дома не бути" [4, с. 69] (за висловом славіста, етнографа, історика XIX ст. Осипа Бодяньського). Отже, за орієнтацією на психологічну Європу розумівся вихід із чужого культурологічного поля і повернення до західної моделі світосприйняття. Відомо, що Хвильовий захоплювався шпенглерівськими ідеями про західну цивілізацію, яка сама потребувала оновлення (цивілізація як техніко-механічне явище протилежне органічно – життєвій культурі, як остання її фаза). Радянська влада розцінювала власну концепцію Хвильового про шляхи відродження України не просто як альтернативне світосприйняття, а як "націоналістичне". Тому що позиція невгамовного провідника українського духовного руху де-факто виглядала як морально-психологічна зброя проти російської, вже комуністичної, проте знову ж таки великодержавності.

З якої ще причини діячі українського відродження не вписувалися в "радянську еру"? Звернемо увагу на те, що вони, як митці, філологи, літературознавці, не користувалися радянським мовним політичним дискурсом (своєрідна "мова в мові", яка існує у текстах). Радянські владні структури таким чином не могли контролювати незалежне мислення суб'єктів. Особливо в умовах всеохоплюючого тоталітаризму. Радянська революційна лексика деструктивно, з точки зору розвитку вільної особистості, впливала на свідомість тих, хто її вживав. Навіть сьогодні, в епоху кібернебезпек, на слово продовжують дивитися як на найпотужнішу зброю. Радянські керманичі також не недооцінювали її, ба більше – перетворили слово у ефективну пропаганду радянського способу життя і світогляду (випродуктовування комуністичних міфологем як то, наприклад, "загострення класової боротьби по мірі просування країни до соціалізму", обґрунтовуючи необхідність проведення колективі-

зації та індустріалізації; кампанії проти так званих ворогів народу та шкідників, які нібито фізично чи словесно посягають на сакральні постаті "вождів", а тому проти них потрібно застосовувати великий сталінський терор; використання слоганів як то "партія – розум, честь і совість нашої епохи"). З указаною особливістю пов'язане і вживання номіналізацій-конструкцій таких як, наприклад, "партія–народ–комуністи–радянські люди" – усе прогресивне людство" (за висловом очевидця тих подій академіка, віце-президента ВУАН С. Єфремова) [3, с. 50]. Якраз процвітання тоталітарної пропаганди і полягає у втечі від реальності у фіктивний світ. Як відчував оточуючу його дійсність М. Зеров видно із рядків вірша "Чистий четвер" (1921): "...З високих хор / Лунає спів туги і безнадії, / Навколо нас – кати і кустодії, / Синедрион, і кесар, і претор." [14, с. 72].

Зовсім по-іншому використовували слово представники національного відродження, по-шевченківськи поставивши його на службу народу, а не владі. Вивчення традицій, повага, бережне ставлення до рідної мови, історії, культури, спільність етичних поглядів – це ще один фактор, що їх об'єднував і без якого портрет даного покоління не буде повним. Не дивлячись на те, що постаті досліджуваного руху жили у ногу із часом, вони ніколи не відривалися від власного ґрунту. Це був ментальний фундамент цього покоління, який стояв на таких стовпах як Г. Квітка-Основ'яненко, Т. Шевченко, І. Франко, М. Коцюбинський, Л. Українка. "Хочемо ми чи не хочемо, – писав Зеров, – а з часів Куліша і Драгоманова, Франка і Лесі Українки, Коцюбинського і Кобилянської – щоб не згадувати імен другорядних, – європейські теми і форми приходять у нашу літературу, розташовуються у ній ... Очевидно наш інтерес полягає в тому, щоб іти на чолі, а не в "хвості", припадати до джерел, а не брати від передавачів, розглядати в нотах, а не переймати, як малі діти, з голосу." [2] Багато діячів відродження, особливо старшого віку, знали їх особисто, інші вказували на виняткове значення їх творів та спілкування з ними для становлення власного світогляду; вивченню творчості та мови українських класиків літератури присвячено чимало праць авторства Л. Старицької-Черняхівської, В. Бойка, О. Діхтяря, М. Драй-Хмари, М. Зерова, А. Лебідя, М. Сулими та інших [7, с. 2107; 8, с. 3100; 17, с. 505, 535, 540, 559, 588]. Наведемо один із прикладів духовної наслідуваності поколінь. Письменник, перекладач Д. Загвал в автобіографії вказував на виняткове значення у своєму становленні сільської шкільної бібліотеки: "В цій бібліотеці був Шевченко, Квітка, Куліш, Стороженко, Гоголь, Франко, Федькович, збірники етнографічні ... Одне – що дала згадана лектура, це національна свідомість, як українця" [17, с. 211]. Один із зачинателів українського модернізму Микола Вороний ще із дошкільного віку зачитувався "Катериною" Шевченка (видання П. Куліша). Відтоді національна стихія і у вдачі, і у вимові стала опановувати його ество [17, с. 106]. Своім духовним натхненником В. Підмогильний вважав М. Коцюбинського, М. Хвильовий – П. Куліша. Наведемо також слова незмінного секретаря УАН / ВУАН (1918 – 1929) А. Кримського з цього приводу: "Українські письменники надили тим, що давали рідний, до дрібниць знайомий, споминами ов'янений побут, покріплюючи стихійні впливи околішніх обставин та осередку. Питання про мову вирішалося, таким чином, само собою, і книга "музиць-

кою" мовою здавалась річчю цілком натуральною" [3, с. 44]. Досить показово виступає наступний факт: у статуті УАН, ще до його радянзації, визначалась як єдина вимога до членів – визнання "української національної культури з її оруддям – українською мовою" [15, с. 593].

Недооцінювати цей попередній культурно-духовний пласт і його непересічне значення у становленні національних цінностей було б помилковим. Коли Хвильовий розцінював вихід на арену світової культури як цивілізаційний орієнтир майбутнього прогресу, то він репрезентував тодішню сучасність. Додамо, цей період розпочався набагато раніше. Справа в тому, що період етнографічного натуралізму та "просвітництва", який критикував зокрема Донцов, уявляється нам тими благодіями надрами, з яких плекалася і вишла накопичена енергія збудженої маси. Це був безперервний закономірний процес утворення українських духовних цінностей, унікальних за своїм художнім значенням, несхожим світоглядом в різні століття. Кристалізація національної моделі світосприйняття досягла вже своєї вершини у 1920-ті роки, але, на жаль, була вирвана під корінь радянською владою.

Пішла у вічність, проте залишилася у нашій національній пам'яті плеяда освічених працелюбних людей з високорозвиненим естетичним смаком, багатою ерудицією, розвиненим почуттям гідності. Невеликий проміжок історичного часу вони пройшли динамічними темпами. Ми вважаємо, що слова, сказані в антології Ю. Лавріненка відносно представника цієї плеяди Л. Курбаса про те, що він за 15 років виконав роботу, яку в інших культурних народів довершують кілька генерацій діячів, можуть бути з повним правом віднесені і до всього розстріляного покоління митців та вчених [11, с. 323].

Таким чином осмислення феномену "розстріляного відродження" дає можливість: 1) вивчення його у історичному, культурологічному, духовному та цивілізаційному зрізі; 2) констатувати, що дане явище має наступні виміри: національне відродження як процес; як духовний культурний рух із власною ідеологією (сукупність ідей, цінностей, настанов); ментальне відродження як модель нового світосприйняття.

Список використаних джерел

1. Арендт Х. Джерела тоталітаризму / Х. Арендт. – 2-ге вид. – К.: Дух і літера, 2005. – 584 с.
2. Безносик А. "Закохані в Елладу і поетів Риму..." / А. Безносик // Україна молода. – 2002. – 5 листопада.
3. Верстюк В. Діячі Української Центральної Ради. Біографічний довідник / В. Верстюк, Т. Осташко. – К.: [б. в.], 1998. – 254 с.
4. Голубенко П. Україна і Росія у світлі культурних взаємин / П. Голубенко. – К.: Дніпро, 1993. – 447 с.
5. Енциклопедія українознавства: Словникова частина: [у 11-ти т.] / ред. В. Кубійович; Наукове товариство ім. Т. Шевченка у Львові. – Л.: [б. в.], 1993. – Т. 1: Абаза – Голованько. – 399 с.
6. Енциклопедія українознавства: Словникова частина: [у 11-ти т.] / ред. В. Кубійович; Наукове товариство ім. Т. Шевченка у Львові. – Л.: [б. в.], 1993. – Т. 2: Голинський – Зернов. – С. 405-799.

7. Енциклопедія українознавства: Словникова частина: [у 11-ти т.] / ред. В. Кубійович; Наукове товариство ім. Т. Шевченка у Львові. – Л.: [б. в.], 1996. – Т. 6: Перемишль – Пряшівщина. – С. 2005-2399.
8. Енциклопедія українознавства: Словникова частина: [у 11-ти т.] / ред. В. Кубійович; Наукове товариство ім. Т. Шевченка у Львові. – Л.: [б. в.], 2000. – Т. 8: Сигаревич – Тимковські. – С. 2805-3199.
9. Енциклопедія українознавства: Словникова частина: [у 11-ти т.] / ред. В. Кубійович; Наукове товариство ім. Т. Шевченка у Львові. – Л.: [б. в.], 2000. – Т. 9: Тимофеев – Хмельницький. – С. 3205-3599.
10. Історія української культури / За заг. ред. І. Крип'якевича – К.: Либідь, 1994. – 656 с.
11. Лавріненко Ю. Розстріляне відродження. Антологія української літератури 1917 – 1933. Поезія – проза – драма – есей / Ю. Лавріненко. – 3-є вид. – К.: Смолоскип, 2004. – 958 с.
12. Табачковський В. Г. Філософія: Світ людини. Курс лекцій: Навчальний посібник / В. Г. Табачковський, М. О. Булатов, Н. В. Хамітов та ін. – К.: Либідь, 2003 – 432 с.
13. Ортега-і-Гассет Х. Бунт мас / Х. Ортега-і-Гассет // Ортега-і-Гассет Х. Вибрані твори. – К.: Основи, 1994. – С. 15-139.
14. Петров В. Діячі української культури – жертви більшовицького терору (1920 – 1940 рр.) / В. Петров. – К.: Видавництво "Воскресіння", 1992. – 79 с.
15. Попович М. В. Нарис історії культури України / М. В. Попович – К.: "АртЕк", 1999 – 728 с.
16. Протасова Г. Ніцшеанський дискурс у прозі Валер'яна Підмогильного / Г. Протасова // Літературні обрії. – 2010. – Вип. 18. – С. 65-72.
17. Самі про себе: Автобіографії українських митців 1920-х років / Упоряд. Р. Мовчан. – К.: Тов. "Видавництво "Кліо", 2015. – 640 с.
18. Сверстюк Є. Блудні сини України / Є. Сверстюк. – К.: Тов-во "Знання" України, 1993. – 256 с.

References

1. ARENDT, KH. (2005) *Dzherela totalitaryzmu*. 2nd edn. Kyiv: Duh i litera.
2. BEZNOSYK, A. (2002) "Zakokhanyi v Elladu i poetiv Rymu...". *Ukraina moloda*, November 5.
3. VERSTIUK, V., OSTASHKO, T. (1998) *Diiachi Ukrainskoi Tsentralnoi Rady. Biiohrafichnyi dovidnyk*. Kyiv: [s. n.].
4. HOLUBENKO, P. (1993) *Ukraina i Rosiia u svitli kulturnykh vzaiemyn*. Kyiv: Dnipro.
5. KUBIIOVYCH, V. (ed.) (1993) *Entsyklopediia ukrainoznavstva: Slovnynkova chastyna* [in 11th vol.]. Vol. 1. Lviv: [s. n.].
6. KUBIIOVYCH, V. (ed.) (1993) *Entsyklopediia ukrainoznavstva: Slovnynkova chastyna* [in 11th vol.]. Vol. 2. Lviv: [s. n.].
7. KUBIIOVYCH, V. (ed.) (1996) *Entsyklopediia ukrainoznavstva: Slovnynkova chastyna* [in 11th vol.]. Vol. 6. Lviv: [s. n.].
8. KUBIIOVYCH, V. (ed.) (2000) *Entsyklopediia ukrainoznavstva: Slovnynkova chastyna* [in 11th vol.]. Vol. 8. Lviv: [s. n.].
9. KUBIIOVYCH, V. (ed.) (2000) *Entsyklopediia ukrainoznavstva: Slovnynkova chastyna* [in 11th vol.]. Vol. 9. Lviv: [s. n.].
10. KRYPIAEVYCH, I. (ed.) (1994) *Istoriia ukrainiskoi kultury*. Kyiv: Lybid.
11. LAVRINENKO, Yu. (2004) *Rozstriliane vidrodzhennia. Antolohiia ukrainiskoi literatury 1917 – 1933. Poeziia – proza – drama – esei*. 3rd edn. Kyiv: Smoloskyp.
12. TABACHKOVSKYI, V. H. et al. (2003) *Filosofia: Svit liudyny. Kurs lekci: navchalnyi posibnyk*. Kyiv: Lybid.
13. ORTEGA-I-HASSET, Kh. (1994) *Bunt mas*. In: *Ortega-i-Hasset, Kh. Vybrani tvory*, pp. 15-139.
14. PETROV, V. (1992) *Diiachi ukrainiskoi kultury – zhertyv bilshovytskoho teroru (1920 – 1940 rr.)*. Kyiv: Vydavnytstvo "Voskresinnia".
15. POPOVYCH, M. V. (1999) *Narys istorii kultury Ukrainy*. Kyiv: "ArtEk".
16. PROTASOVA, H. (2010) *Nitsheanskyy dyskurs u prozi Valeriana Pidmohylnoho. Literaturni obrii*, 18, 65-72.
17. MOVCHAN, R. (ed.) (2015) *Sami pro sebe: Avtobiohrafii ukrainiskyyh myttsiv 1920-x rokiv*. Kyiv: TOV "Vydavnytstvo "Klio".
18. SVERTSIUK, Ye. (1993) *Bludni syny Ukrainy*. Kyiv: Tovarystvo "Znannia" Ukrainy.

Надійшла до редакції

O. Petasyuk, PhD in History, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE PHENOMENON OF THE "EXECUTED RENAISSANCE" (FOR THE 80TH YEAR OF THE COMMEMORATION OF THE VICTIMS OF THE EXECUTION IN THE SANDARMOKH FOREST MASSIF)

In this paper we review the contribution of the writers, poets and painters of the so-called "Executed Renaissance" to Ukrainian culture. We showcase the peculiarities and dimensions of this phenomenon. The Ukrainian National Revival of the 1920s is shown as a spiritual process and movement, a model of perception of the world of the executed generation. We try to outline the most important features of the Ukrainian elite's worldview and to showcase their political, ideological and ethical principles which partly caused further repressions.

The creative process of the Ukrainian intellectual elite had stunning results: thousands of papers and translations of the world best fiction and non-fiction books, numerous poetic anthologies, bibliographical reference books, readers, monographs. This fast cultural growth was aborted by the World War I. The National Revolution of 1917 proved for a very short time a new spire of the cultural prosperity, but the establishing of the Soviet State directed this cultural Renaissance to its very end, so to say to the execution of the Ukrainian cultural elite.

Key words: "Executed Renaissance", spiritual process, intellectuals, Ukrainian literature, language, totalitarian masses, personality, authority of the Soviet Union.